

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ШОВКУН ЮЛІЯ ВІКТОРІВНА

УДК 349.42

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИБНИЦТВА В УКРАЇНІ

12.00.06 – земельне право; аграрне право;
екологічне право; природоресурсне право

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Національному університеті біоресурсів і природокористування України Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник

кандидат юридичних наук, доцент
Панькова Лілія Олександрівна,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
доцент кафедри цивільного
та господарського права

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України
Статівка Анатолій Миколайович,
Національний юридичний університет
України імені Ярослава Мудрого,
професор кафедри земельного
та аграрного права

кандидат юридичних наук, доцент
Земко Алла Михайлівна,
Луцький національний технічний університет,
доцент кафедри філософії, політології та права

Захист відбудеться «20» жовтня 2016 року о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.004.16 у Національному університеті біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Генерала Родимцева, 19, навчальний корпус № 1, кімната 97

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного університету біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 13, начальний корпус № 4, кімната 41а

Автореферат розісланий «   » вересня 2016 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Гафурова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Забезпечення населення якісними і безпечними продуктами із водних біоресурсів є стратегічним завданням аквакультури України. За даними Державного агентства рибного господарства України у 2014 році загальний обсяг споживання риби та рибних продуктів в Україні становив 520 тис. тонн. На кожного українця припадало 10,8 кг риби та рибних продуктів. У Європі цей показник перевищує 20 кг. За оцінками багатьох експертів, близько 70 % риби на нашому ринку припадає на імпорт. Таке становище вимагає зміни світоглядно-мотиваційних засад людської діяльності, поведінки і правової культури в сфері раціонального використання водних ресурсів та водних біоресурсів, їх охорони й відтворення. Найефективнішим регулятором у цьому процесі, безумовно, є нормативно-правовий, що зумовлює необхідність детального дослідження його особливостей. Водночас проблема правового регулювання використання рибних ресурсів є багатогранною, окремі аспекти якої досі залишаються недостатньо вивченими. Аналіз правового регулювання відносин у сфері рибництва здійснювався лише в окремих наукових статтях і розділах монографій, присвячених загальній характеристиці рибного господарства в цілому у межах аграрного, екологічного і природоресурсного права. Між тим, правовий режим водних ресурсів, що використовуються для потреб аквакультури, правова характеристика об'єктів аквакультури та їх класифікація, правовий статус суб'єктів аквакультури – питання, що зумовлюють необхідність проведення цілісного наукового дослідження правового регулювання відповідної сфери правовідносин. Вищезазначене свідчить про достатньо високий рівень актуальності та нагальності обраної теми дисертаційної роботи.

Теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження стали праці таких відомих вітчизняних учених-правознавців у галузі аграрного, земельного та екологічного права, як В. І. Андрейцев, Н. О. Багай, О. В. Гафурова, А. П. Гетьман, В. М. Єрмоленко, В. П. Жушман, І. І. Каракаш, Т. О. Коваленко, П. Ф. Кулинич, А. М. Мірошніченко, В. Л. Мунтян, В. В. Носік, О. О. Погрібний, В. І. Семчик, А. М. Статівка, В. Ю. Уркевич, Н. І. Титова, Ю. С. Шемшученко, М. В. Шульга, В. З. Янчук та інші.

Виходячи з комплексного характеру дисертаційного дослідження, у роботі використовувалися доробки вчених – представників радянської та російської науки колгоспного, цивільного, господарського та аграрного права: З. С. Беляєвої, Г. Ю. Бистрова, Ц. В. Бичкової, С. М. Братуся, М. І. Брагінського, М. М. Веденіна, Д. М. Генкіна, К. А. Граве, Ю. С. Долгорукової, А. М. Залетова, Г. В. Іванова, О. С. Йоффе, М. Д. Казанцева, М. І. Козиря, Л. А. Лунца, А. М. Нікітіна, А. П. Сергєєва, В. В. Петрова, С. В. Полєніної, Р. Й. Халфіної, Г. Ф. Шершеневича, Л. С. Явича і інших.

Широка семантична форма юридичних категорій «правове регулювання» та «рибництво» зумовила також використання праць учених інших сфер, зокрема: теорії права – С. С. Алексєєва, В. А. Белова, О. В. Зайчука, С. Ф. Кечек'яна, В. Л. Костюка, В. О. Качур, М. І. Матузова, П. М. Рабіновича,

О. Ф. Скакун, М. В. Цвіка; економіки сільського господарства та рибництва – Б. О. Ганкевича, М. В. Гринжевського, Н. М. Гурина, Н. М. Вдовенко, В. І. Козлова, О. М. Колос, В. М. Мельникова, Ф. Г. Мартинова, О. В. Пічура, А. М. Третяка, Ф. М. Суховерхова, Ю. С. Решетнікова, І. М. Шермана та інших, якими проведено аналіз розвитку рибогосподарської галузі в цілому та в Україні.

Емпіричну основу дослідження становлять нормативно-правові акти аграрного, земельного, природоресурсного, господарського та цивільного законодавства України, що визначають основні засади здійснення відносин у сфері рибництва.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано у межах програми наукових досліджень Національного університету біоресурсів і природокористування України за темою: «Проблеми удосконалення системи аграрного законодавства» (номер державної реєстрації 0112U001680).

Мета та задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розроблення теоретичних положень, формулювання наукових висновків та пропозицій щодо удосконалення механізму правового регулювання рибництва.

Мета дослідження зумовила задачі наукового пошуку:

- на основі ретроспективного аналізу законодавства, що регулює відносини у сфері рибництва, та історичних передумов становлення рибного господарства здійснити періодизацію його розвитку;
- визначити рибництво як об'єкт правового регулювання;
- здійснити класифікацію правовідносин у сфері рибництва;
- визначити місце норм права, що регулюють відносини у сфері рибництва, в системі аграрного права;
- обґрунтувати критерії класифікації суб'єктів правовідносин у сфері рибництва;
- з'ясувати склад та особливості поняття «об'єкт правовідносин у сфері рибництва»;
- проаналізувати правове регулювання використання окремих об'єктів правовідносин у сфері рибництва;
- сформулювати рекомендації щодо вдосконалення законодавства, що регулює відносини у сфері рибництва.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають у сфері здійснення рибного господарства України.

Предмет дослідження – особливості правового регулювання рибництва в Україні.

Методи дослідження. У процесі дисертаційного дослідження використано комплекс методів наукового пізнання: філософські (діалектичний), загальнонаукові (формально-логічний, структурно-функціональний, аналізу та синтезу, переходу від абстрактного до конкретного), а також спеціальні методи юридичної науки (історико-правовий, формально-юридичний). Діалектичний метод дав змогу розглянути правове регулювання відносин у сфері рибництва, як багатогранний процес зі своїм механізмом, що перебуває у постійному розвитку й удосконаленні. Метод аналізу застосовувався при з'ясуванні змісту

складних юридичних конструкцій, зокрема «правове регулювання рибництва» через їх розкладання на складові частини з подальшим вивченням сутності кожної складової. І навпаки, метод синтезу, як зворотний і парний до аналізу, дав змогу розглянути досліджувані юридичні конструкції як єдине ціле, у єдності та взаємозв'язку їх складових. За допомогою методу переходу від абстрактного до конкретного досліджувалися поняття рибництва, суміжні з ним категорії та об'єкти відповідних правовідносин. За допомогою формально-логічного методу з'ясовано права, обов'язки й обмеження суб'єктів правовідносин у сфері рибництва. Застосування методу структурно-функціонального аналізу дало змогу визначити місце правових норм, що визначають особливості правовідносин у сфері рибництва, у системі права. Історико-правовий метод допоміг дослідити розвиток законодавства у сфері рибництва з початку його виникнення та здійснити його періодизацію. На основі формально-юридичного методу з'ясовано зміст нормативних приписів аграрного, екологічного та природоресурсного законодавства, що врегульовує аграрні відносини у сфері рибництва.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному науковому дослідженні правовідносин у сфері рибництва, проведеному із аграрно-правових позицій з урахуванням наукового доробку представників юридичної науки та системи нормативно-правових актів аграрного, екологічного, природоресурсного законодавства України. Наукова новизна одержаних результатів конкретизується у таких основних положеннях:

вперше:

– здійснено класифікацію правовідносин у сфері рибництва за їх змістом:

- 1) правовідносини щодо здійснення сільськогосподарської діяльності зі штучного розведення, утримання та вирощування гідробіонтів у повністю або частково контрольованих умовах для одержання сільськогосподарської продукції та її реалізації і ведення селекційно-племінної роботи у цій царині як різновид аграрних правовідносин;
- 2) правовідносини щодо відтворення біоресурсів (у тому числі щодо поповнення запасів водних біоресурсів);
- 3) правовідносини щодо відтворення біоресурсів та інтродукції, переселення, акліматизації та реакліматизації гідробіонтів як різновиди екологічних правовідносин;
- 4) правовідносини, що виникають між суб'єктами рибництва та учасниками, що беруть участь у виробництві, збереженні, використанні, створенні, визначенні племінної цінності племінних (генетичних) ресурсів, торгівлі племінними (генетичними) ресурсами та надають послуги, пов'язані з племінною справою у рибництві (племінний завод, племінний репродуктор, селекційний центр);
- 5) правовідносини щодо встановлення права інтелектуальної власності на селекційне досягнення;
- 6) правовідносини між суб'єктами рибництва та органами державної влади з приводу реалізації державних програм у сфері рибництва;

– обґрунтовано існування у системі аграрного права України правового інституту рибництва (аквакультури), який становлять норми різних галузей права, що врегульовують внутрішні та зовнішні аграрні відносини у сфері рибництва. Внутрішніми є відносини: засновництва і легалізації правового

становища відповідних суб'єктів; членства та участі у правовому становищі виробників продукції рибництва; трудові й управлінські; використання земель водного фонду разом з водними об'єктами та гідробіонтами; формування майнової основи відповідних суб'єктів; племінної роботи у сфері рибництва з приводу її організації. Зовнішніми є відносини, що виникають у сфері: реалізації відповідної сільськогосподарської продукції; фінансово-кредитної та інноваційної діяльності; дорадчої діяльності; встановлення права інтелектуальної власності на селекційне досягнення, державної підтримки виробників продукції рибництва;

– запроваджено критерії класифікації суб'єктів правовідносин у сфері рибництва: за способом здійснення рибництва (аквакультури) (суб'єкти випасної аквакультури, що використовують на правах оренди замкнуті природні водойми для рибогосподарських потреб та суб'єкти індустріальної аквакультури, що використовують частини рибогосподарських водних об'єктів); за видами водних об'єктів, що надаються для цілей аквакультури (рибогосподарські технологічні водойми, акваторії (водний простір) внутрішніх морських вод, територіального моря, виключної (морської) економічної зони України для цілей аквакультури); за колом прав та обов'язків (суб'єкти, що здійснюють рибництво як сільськогосподарську діяльність; суб'єкти, що реалізують селекційно-племінну роботу у рибництві; суб'єкти, що мають право на здійснення контролю за дотриманням законодавства у сфері рибництва);

– запропоновано виділяти дві групи гідробіонтів як об'єктів правовідносин у сфері рибництва: такі, на яких поширюється переважно екологічне та природоресурсне законодавство (для випасної аквакультури, що передбачає екстенсивну форму вирощування, яка, в свою чергу, не потребує застосування засобів інтенсифікації (додаткових технологій виробництва, додаткових кормів тощо) та здійснюється у рибогосподарських водних об'єктах (або їх частинах), звідси слідує, що гідробіонти знаходяться у неповністю контрольованих людиною умовах та ті, що є об'єктами аграрних майнових правовідносин (для індустріальної та ставкової аквакультури, що передбачає застосування інтенсивної форми вирощування (годівля комбікормами, використання ущільнених посадок тощо) та здійснюється у рибогосподарських технологічних водоймах, умови у яких повністю контролюються людиною, що веде до перетворення гідробіонтів на майно;

удосконалено:

– нормативне визначення рибництва (аквакультури) у частині пропозиції виключення з його змісту таких видів діяльності, як надання рекреаційних послуг та виробництва кормів, оскільки вони національним класифікатором України ДК 009:2010 «Класифікація видів економічної діяльності» не віднесені до сільськогосподарської діяльності та є видами діяльності у сфері спорту, організації відпочинку й розваг, а також діяльністю у сфері переробної промисловості. Таким чином, рибництво (аквакультуру) слід розглядати як складову рибного господарства України, яка передбачає здійснення сільськогосподарської діяльності зі штучного розведення, утримання та вирощування гідробіонтів у повністю або частково контрольованих умовах для

одержання сільськогосподарської продукції та її реалізації, відтворення біоресурсів, ведення селекційно-племінної роботи, інтродукції, переселення, акліматизації та реакліматизації гідробіонтів, поповнення запасів водних біоресурсів, збереження їх різноманітності;

– суб'єктний склад правовідносин у сфері рибництва через уточнення кола суб'єктів рибництва (аквакультури) за рахунок: фізичної особи-підприємця; спеціалістів ветеринарної медицини відповідних суб'єктів господарювання власників племінних генетичних ресурсів (племінний завод, племінний репродуктор, селекційний центр); органів державної виконавчої влади та державних підприємств, що мають відповідні повноваження у сфері рибництва. Звідси, суб'єктами рибництва (аквакультури) є юридичні особи та фізичні особи-підприємці, що здійснюють сільськогосподарську діяльність зі штучного розведення, утримання та вирощування гідробіонтів у повністю або частково контрольованих умовах для одержання сільськогосподарської продукції та її реалізації, відтворення біоресурсів, ведення селекційно-племінної роботи, здійснення інтродукції, переселення, акліматизації та реакліматизації гідробіонтів та поповнення запасів водних біоресурсів, збереження їх різноманітності, а також спеціалісти ветеринарної медицини відповідних суб'єктів господарювання; власники племінних генетичних ресурсів (племінний завод, племінний репродуктор, селекційний центр); органи державної виконавчої влади та державних підприємств, що мають відповідні повноваження у сфері рибництва;

– класифікацію нормативно-правових актів, що визначають права та обов'язки суб'єктів правовідносин у сфері рибництва за відповідними критеріями: 1) мета здійснення аквакультури (рибництва); 2) напрям правового регулювання щодо здійснення рибництва;

дістали подальшого розвитку:

– періодизація законодавства, що регулювало рибництво на території сучасної України. Запропоновано виділити три основні періоди розвитку відповідного законодавства. Перший період – зародження правового регулювання рибництва (XI – початок XX ст. (1917 р.), що поділяється на такі етапи: а) епізодичного нормативного впорядкування відносин рибництва (XI ст. – друга половина XIX ст.), здійснюваного через надання дозволів чи встановлення заборон на вилов риби («Руська Правда»), визначення відповідних періодів на вилов риби (Литовський статут 1557 р.), норм щодо охорони рибних запасів (Соборне уложення 1649 р.); б) запровадження комплексного регулювання рибництва (друга половина XIX ст. – початок XX ст.), який розпочався прийняттям Статуту Російського товариства рибництва та рибальства (липень 1881 р.). Другий період – формування законодавства у сфері рибництва за часів радянської влади на території України (1917–1991 рр.), який включає в себе такі етапи: а) імплементація законодавчих актів, які встановлюють державний контроль у сфері рибного господарства (1917–1958 рр.); б) запровадження нових принципів та видів рибництва на законодавчому рівні (1958–1970 рр.); в) переформатування законодавства на шлях встановлення пріоритету збереження і відтворення водних об'єктів та

інтенсифікації ставкового рибництва (1970–1991 рр.). Третій період – виникнення та формування законодавства у сфері рибництва в Україні за часів її незалежності, який поділяється на декілька етапів: а) дія нормативно-правових актів УРСР у сфері рибництва (1991–1995 рр.); б) злам радянського законодавства та широкомасштабні зрушення у формуванні нормативно-правової бази незалежної України у сфері рибництва (1995–2011 рр.). Вирішальним моментом для цього періоду стало прийняття Водного кодексу України та низки нормативно-правових актів, спрямованих на розвиток рибництва: Закону України «Про тваринний світ», постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Тимчасового порядку ведення рибного господарства і здійснення рибальства», наказу Державного комітету рибного господарства України «Про затвердження Інструкції про порядок здійснення штучного розведення, вирощування водних живих ресурсів та їх використання»; в) період утвердження законодавства у сфері рибництва незалежної України (2011 р. – до сьогодні) визначається прийняттям Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» та Закону України «Про аквакультуру»;

– визначення правового режиму водних об'єктів у частині необхідності приведення у відповідність земельного та водного кодексів щодо оформлення права користування частиною водного об'єкта без оформлення прав на землю;

– порядок отримання режиму рибогосподарської експлуатації водного об'єкту через пропозицію закріплення на законодавчому рівні переліку додаткових вимог для отримання відповідного режиму та уточнення нормативного значення категорії «меліорація умов природного розмноження» через запровадження меліоративних процедур як обов'язкових, з чітким визначенням їх видів (аерація, вапнування, літування, поточні роботи з упорядкування мережі осушувальних каналів, водоспуску, гребель тощо). Відповідно пп. 7 п. 2.2. розділу II Порядку розроблення паспорта рибогосподарської технологічної водойми, затвердженого Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 16.12.2013 р. № 742, запропоновано викласти у такій редакції: «7) розділу «Обов'язкові заходи щодо підвищення рибогосподарського статусу та впровадження можливих форм використання водойми (заходи з меліорації (чіткий їх перелік та строки здійснення), організація любительського рибальства тощо)», в якому зазначаються заходи з меліорації, організація любительського рибальства тощо».

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані автором теоретичні положення, висновки та рекомендації можуть бути використані: у науково-дослідній роботі – при подальшому доопрацюванні питань розвитку інституційної структури аграрного права та особливостей правового регулювання відносин у сфері рибництва; у нормотворчій діяльності – при розробленні нових та удосконаленні чинних нормативно-правових актів, що врегульовують відносини рибництва; у правовиховній сфері – для підвищення рівня правової культури та правової свідомості усіх суб'єктів у сфері рибництва, що сприятиме раціональному

використанню водних ресурсів та водних біоресурсів; у навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Аграрне право», «Екологічне право», «Проблеми аграрного права», окремих спецкурсів, що ґрунтуються на положеннях аграрного, екологічного, природоресурсного права; при написанні магістерських робіт та наукових доповідей студентами вищих юридичних закладів освіти, а також при підготовці навчальних програм, написанні підручників, навчальних та методичних посібників.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем особисто та становить самостійну розробку з обраної теми. Основні положення, висновки та пропозиції, які визначають наукову новизну та виносяться на захист, сформульовано й обґрунтовано здобувачем особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації регулярно обговорювалися на засіданнях кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені В. З. Янчука, вченої ради юридичного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України, а також на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми правового регулювання аграрних, земельних, екологічних відносин і природокористування в Україні та країнах СНД» (м. Луцьк, 2010 р.); «Правова охорона об'єктів інтелектуальної власності та забезпечення захисту майнових прав та інтересів суб'єктів інтелектуальної діяльності в аграрному секторі економіки» (м. Київ, 2012 р.); «Десяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 2011 р.); «Особливості формування законодавства України: філософсько-правові та прикладні аспекти» (м. Івано-Франківськ, 2015 р.); «Сучасні тенденції та перспективи розвитку аграрного, земельного та екологічного права» (м. Київ, 2015 р.).

Наукові публікації. Основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження викладено в 10 наукових працях, з яких: 2 статті у наукових фахових виданнях України, 2 статті у науковому фаховому виданні України, включеному до міжнародних наукометричних баз даних, стаття у науковому виданні іншої держави та п'ять тез наукових доповідей.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що поєднують вісім підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 211 сторінок. Список використаних джерел налічує 352 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Розділ 1 «Теоретично-правові засади рибництва в Україні» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Історичний огляд виникнення рибництва та генезис законодавства, що його регулює» викладено загальний аналіз становлення та розвитку законодавства, при цьому здійснено періодизацію нормативно-правового регулювання відносин, пов'язаних з виникненням та розвитком рибництва на території сучасної України.

Виділено три основних періоди розвитку відповідного законодавства. Перший період – зародження правового регулювання рибництва (XI ст. – початок XX ст. (1917 р.), що поділяється на такі етапи: а) епізодичного нормативного впорядкування відносин рибництва (XI ст. – друга половина XIX ст.), здійснюваного через надання дозволів чи встановлення заборон на вилов риби («Руська Правда»), визначення відповідних періодів на вилов риби (Литовський статут 1557 р.), норм щодо охорони рибних запасів (Соборне уложення 1649 р.); б) запровадження комплексного регулювання рибництва (друга половина XIX ст. – початок XX ст.), який розпочався прийняттям Статуту Російського товариства рибництва та рибальства (липень 1881 р.). Другий період – формування законодавства у сфері рибництва за часів радянської влади на території України (1917–1991 рр.), який включає в себе такі етапи: а) імплементація законодавчих актів, які встановлюють державний контроль у сфері рибного господарства (1917–1958 рр.); б) запровадження нових принципів та видів рибництва на законодавчому рівні (1958–1970 рр.); в) переформатування законодавства на шлях встановлення пріоритету збереження та відтворення водних об'єктів та інтенсифікації ставкового рибництва (1970–1991 рр.). Третій період – виникнення та формування законодавства у сфері рибництва в Україні за часів її незалежності, який поділяється на декілька етапів: а) дія нормативно-правових актів УРСР у сфері рибництва (1991–1995 рр.); б) злам радянського законодавства та широкомасштабні зрушення у формуванні нормативно-правової бази незалежної України у сфері рибництва (1995–2011 рр.). Вирішальним моментом для цього періоду стало прийняття Водного кодексу України та низки нормативно-правових актів, спрямованих на розвиток рибництва: Закону України «Про тваринний світ», постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Тимчасового порядку ведення рибного господарства і здійснення рибальства», наказу Державного комітету рибного господарства України «Про затвердження Інструкції про порядок здійснення штучного розведення, вирощування водних живих ресурсів та їх використання»; в) період утвердження законодавства у сфері рибництва незалежної України (2011 р. – до сьогодні) визначається прийняттям Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» та Закону України «Про аквакультуру»;

Підрозділ 1.2 «Рибництво як об'єкт правового регулювання» присвячено з'ясуванню категорій «правове регулювання», «рибництво», «рибальство», «аквакультура» та «рибне господарство» з метою встановлення правового взаємозв'язку між ними та чіткого визначення предмета дослідження дисертаційної роботи. Проведений аналіз нормативно-правових актів і наукових позицій щодо рибництва, аквакультури та рибальства дозволив з'ясувати, що ці поняття є складовими частинами загального поняття «рибне господарство».

Визначено, що рибництво як об'єкт правового регулювання опосередковується через сукупність суспільних відносин, що виникають при здійсненні сільськогосподарської діяльності зі штучного розведення, утримання

та вирощування гідробіонтів у повністю або частково контрольованих умовах для одержання сільськогосподарської продукції та її реалізації, відтворення біоресурсів, ведення селекційно-племінної роботи, інтродукції, переселення, акліматизації та реакліматизації гідробіонтів, поповнення запасів водних біоресурсів, збереження їх різноманітності, на які спрямовано дію норм права, що зумовлює виникнення у суб'єктів рибництва конкретних прав та обов'язків, у разі порушення яких настає юридична відповідальність.

Розділ 2 «Правовідносини у сфері рибництва в Україні» складається з чотирьох підрозділів.

Підрозділ 2.1 «Правова природа та місце відносин у сфері рибництва у системі права України» присвячений аналізу правової природи відносин у сфері рибництва як різновиду сільськогосподарської діяльності.

Автор стверджує, що відносини у сфері здійснення сільськогосподарської діяльності зі штучного розведення, утримання та вирощування гідробіонтів у повністю контрольованих умовах для одержання сільськогосподарської продукції та її реалізації, а також відносини, що складаються у ході проведення селекційно-племінної роботи, є різновидом аграрних відносин.

Запропоновано класифікацію правовідносин у сфері рибництва із застосуванням одночасно двох критеріїв: залежно від галузевої належності норм, на основі яких вони виникають, змінюються та припиняються – в цілому (екологічні, природоресурсні та цивільні правовідносини) та залежно від сфери виникнення й застосування, зокрема, для аграрних правовідносин (внутрішні та зовнішні).

У системі аграрного права України обґрунтовано існування правового інституту рибництва (аквакультури), який становлять норми різних галузей права, що врегульовують внутрішні та зовнішні аграрні відносини у сфері рибництва. Внутрішніми є відносини: засновництва і легалізації правового становища відповідних суб'єктів; членства та участі у правовому становищі виробників продукції рибництва; трудові й управлінські; використання земель водного фонду разом з водними об'єктами та гідробіонтами; формування майнової основи відповідних суб'єктів; племінної роботи у сфері рибництва з приводу її організації. Зовнішніми є відносини, що виникають у сфері: реалізації відповідної сільськогосподарської продукції; фінансово-кредитної та інноваційної діяльності; дорадчої діяльності; встановлення права інтелектуальної власності на селекційне досягнення, державної підтримки виробників продукції рибництва.

У підрозділі 2.2 «Суб'єкти правовідносин у сфері рибництва в Україні» досліджено види суб'єктів правовідносин у сфері рибництва та їх правовий статус.

Визначено специфічні ознаки спеціального товарного рибного господарства, тепловодних та холодноводних рибних господарств, а також тих рибних господарств, що є повносистемними та неповносистемними.

Як суб'єктів досліджуваних правовідносин автором було проаналізовано правове становище сільськогосподарських товаровиробників, Кабінету Міністрів України, Міністерства аграрної політики та продовольства України,

Державного агентства рибного господарства України, Державної екологічної інспекції України, бюджетної установи «Методично-технологічний центр з аквакультури», іхтіопатологічної лабораторії, державного підприємства «Науковий селекційно-генетичний центр рибництва», що здійснює діяльність в галузі селекції, гібридизації та племінної справи різних об'єктів аквакультури, Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів та відповідних лабораторій (державна лабораторія ветеринарної медицини з хвороб риб та інших гідробіонтів та зональна спеціалізована державна лабораторія ветеринарної медицини з хвороб прісноводних риб і інших гідробіонтів).

Суб'єктами племінної справи у рибництві є власники племінних генетичних ресурсів; підприємства, установи та організації незалежно від форми власності та фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які беруть участь у виробництві, збереженні, використанні, створенні, визначенні племінної цінності племінних (генетичних) ресурсів, торгівлі племінними (генетичними) ресурсами та надають послуги, пов'язані з племінною справою у рибництві (племінний завод, племінний репродуктор, селекційний центр).

Підрозділ 2.3 «Об'єкти правовідносин у сфері рибництва в Україні» присвячено висвітленню питань щодо правового режиму водних об'єктів, які використовуються для потреб рибництва (аквакультури), зокрема рибогосподарських водних об'єктів.

Встановлено, що потребує вирішення питання визначення правового режиму водних об'єктів у частині необхідності приведення у відповідність земельного та водного кодексів щодо оформлення права користування частиною водного об'єкта без оформлення прав на землю. Проаналізувавши правовий режим водних об'єктів та виходячи з новел законодавства, що стосуються можливості використання, зокрема частин акваторії (водний простір) внутрішніх морських вод, територіального моря, вбачається доцільним доповнити ст. 1 Закону України «Про аквакультуру» визначенням «внутрішні морські води та територіальне море», що запропоновано відповідним законопроектом «Про внутрішні води, територіальне море та прилеглу зону України».

Доведено, що водні біоресурси у межах здійснення випасної аквакультури, яка не потребує застосування засобів інтенсифікації до гідробіонтів та здійснюється у рибогосподарських водних об'єктах (або їх частинах), знаходяться у неповністю контрольованих людиною умовах. Відповідно, на них поширюється переважно дія екологічного і природоресурсного законодавства. Для індустріальної та ставкової аквакультури характерним є застосування інтенсивної її форми (годівля комбікормами, використання ущільнених посадок) та рибогосподарських технологічних водойм, умови у яких повністю контролюються людиною, що веде до перетворення гідробіонтів на майно.

Обґрунтовано необхідність розроблення та прийняття Інструкції про бонітування водних біоресурсів з урахуванням зоотехнічного обліку, що спрямований на дослідження плідників та ремонтного поголів'я, а також

запатентованих способів проведення мічення риб, як одного із способів їх бонітування.

Підрозділ 2.4 «Зміст правовідносини у сфері рибництва» присвячений аналізу нормативно-правових актів, що визначають права та обов'язки суб'єктів правовідносин у сфері рибництва. Автором дисертаційного дослідження запропоновано перелік критеріїв класифікації відповідних нормативно-правових актів: 1) мета здійснення рибництва (аквакультури); 2) напрям правового регулювання щодо здійснення рибництва.

Нормативно-правові акти, за метою здійснення рибництва (аквакультури) визначають: права та обов'язки суб'єктів товарної аквакультури; права та обов'язки суб'єктів штучного розведення (відтворення), вирощування водних біоресурсів; за напрямом правового регулювання щодо здійснення аквакультури виокремлюємо такі обов'язки, які спрямовані на: забезпечення ветеринарно-санітарних правил використання водного об'єкта, наданого для рибництва; забезпечення якості та безпеки продукції рибництва; здійснення ефективного, раціонального використання водних ресурсів.

Розділ 3 «Правові засади використання окремих об'єктів правовідносин у сфері рибництва в аспекті забезпечення продовольчої безпеки України» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1. «Правова охорона водних об'єктів та водних біоресурсів як спосіб забезпечення продовольчої безпеки України» доводиться необхідність правової охорони водних живих ресурсів як об'єктів аквакультури (рибництва) та водних об'єктів.

До правових заходів з охорони об'єктів аквакультури, поряд з уже встановленими, автор відносить: а) заборони та обмеження у використанні і вилученні водних живих ресурсів шляхом: здійснення контролю щодо обсягів виробництва продукції аквакультури; недопущення використання у сфері аквакультури чужорідних та немісцевих видів гідробіонтів і неконтрольованого поширення їх в нових місцях перебування; б) науково обґрунтовані нормативи і ліміти використання водних живих ресурсів та вимоги щодо засобів їх добування. Зокрема, добування (вилов) водних біоресурсів для цілей аквакультури упродовж визначеного законодавством промислового періоду, а також, у разі потреби, в період нересту відповідно до законодавства; в) запровадження рибогосподарської меліорації; г) запровадження відповідальності за порушення законодавства у сфері аквакультури та відшкодування збитків.

Правова охорона водних об'єктів та водних біоресурсів є одним із способів забезпечення продовольчої безпеки України, адже вирішення проблеми продовольчого забезпечення як гарантії і розвитку будь-якої держави було і залишається одним із найважливіших завдань людства, нації і окремої людини.

Підрозділ 3.2 «Правове забезпечення якості та безпечності продукції рибництва в Україні» містить аналіз положень національного законодавства щодо визначення складу продукції рибництва та дотримання вимог із забезпечення її якості та безпечності.

Проведене автором дослідження категорії рибництва (аквакультури) як об'єкта правового регулювання та аналіз нормативно-правових актів щодо якості та безпечності продукції рибництва дає змогу до поняття «продукція аквакультури» відносити всі види гідробіонтів, що використовуються з метою розведення, утримання та вирощування в умовах аквакультури (об'єкти аквакультури), а також вироблена з них необроблена харчова продукція у живому вигляді (риба, молюски, ракоподібні інші морські організми). Встановлено необхідність внесення відповідних змін до Закону України «Про аквакультуру», виокремивши два поняття: «первинна продукція аквакультури» та «продукція переробки об'єктів аквакультури». До категорії «продукція переробки об'єктів аквакультури» слід віднести вироблену в результаті здійснення господарської діяльності харчову та нехарчову продукцію аквакультури.

Безпечність всієї продукції аквакультури для життя та здоров'я населення гарантується за умови організації незалежного державного контролю, який, в свою чергу, на даний час потребує як усунення дублювання функцій його органів та введення нагляду єдиного відомства цій сфері, так і прискорення впровадження сучасних методів дослідження показників безпечності продукції, за якістю, що надходить на внутрішній ринок, а також за рахунок проведення стимулюючої політики щодо виробництва екологічно чистої рибної продукції.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та висвітлено нове вирішення наукового завдання з комплексного дослідження проблематики правового регулювання правовідносин у сфері рибництва. Основні результати проведеної дисертаційної роботи сформульовані у таких висновках:

1. Ретроспективний аналіз законодавства, що регулювало рибництво на території сучасної України, дав змогу виділити три основні періоди розвитку відповідного законодавства. Перший період – зародження правового регулювання рибництва (XI ст. – початок XX ст. (1917 р.), що поділяється на такі етапи: а) епізодичного нормативного впорядкування відносин рибництва (XI ст. – друга половина XIX ст.), здійснюваного через надання дозволів чи встановлення заборон на вилов риби («Руська Правда»), визначення відповідних періодів на вилов риби (Литовський статут 1557 р.), норм щодо охорони рибних запасів (Соборне уложення 1649 р.); б) запровадження комплексного регулювання рибництва (друга половина XIX ст. – початок XX ст.), який розпочався прийняттям Статуту Російського товариства рибництва та рибальства (липень 1881 р.). Другий період – формування законодавства у сфері рибництва за часів радянської влади на території України (1917–1991 рр.), який включає в себе такі етапи: а) імплементація законодавчих актів, що встановлюють державний контроль у сфері рибного господарства (1917–1958 рр.); б) запровадження нових принципів та видів рибництва на законодавчому рівні (1958–1970 рр.); в) переформатування законодавства на шлях встановлення пріоритету збереження й відтворення водних об'єктів та

інтенсифікації ставкового рибництва (1970–1991 рр.). Третій період – виникнення та формування законодавства у сфері рибництва в Україні за часів її незалежності, який поділяється на декілька етапів: а) дія нормативно-правових актів УРСР у сфері рибництва (1991–1995 рр.); б) злам радянського законодавства та широкомасштабні зрушення у формуванні нормативно-правової бази незалежної України у сфері рибництва (1995–2011 рр.). Вирішальним моментом для цього періоду стало прийняття Водного кодексу України та низки нормативно-правових актів, спрямованих на розвиток рибництва: Закону України «Про тваринний світ», постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Тимчасового порядку ведення рибного господарства і здійснення рибальства», наказу Державного комітету рибного господарства України «Про затвердження Інструкції про порядок здійснення штучного розведення, вирощування водних живих ресурсів та їх використання»; в) період утвердження законодавства у сфері рибництва незалежної України (2011 р. – до сьогодні) визначається прийняттям Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» та Закону України «Про аквакультуру».

2. Рибництво, як об'єкт правового регулювання, є сукупністю суспільних відносин, що виникають при здійсненні сільськогосподарської діяльності зі штучного розведення, утримання та вирощування гідробіонтів у повністю або частково контрольованих умовах для одержання сільськогосподарської продукції та її реалізації, відтворення біоресурсів, ведення селекційно-плеємної роботи, інтродукції, переселення, акліматизації та реакліматизації гідробіонтів, поповнення запасів водних біоресурсів, збереження їх різноманітності, на які спрямовано дію норм права, що зумовлює виникнення у суб'єктів рибництва конкретних прав та обов'язків, у разі порушення яких настає юридична відповідальність.

3. Правовідносини у сфері рибництва класифіковано за їх змістом: 1) правовідносини щодо здійснення сільськогосподарської діяльності зі штучного розведення, утримання та вирощування гідробіонтів у повністю або частково контрольованих умовах для одержання сільськогосподарської продукції та її реалізації і ведення селекційно-плеємної роботи у цій царині як різновид аграрних правовідносин; 2) правовідносини щодо відтворення біоресурсів (в тому числі щодо поповнення запасів водних біоресурсів); 3) правовідносини щодо відтворення біоресурсів та інтродукції, переселення, акліматизації і реакліматизації гідробіонтів як різновиди екологічних правовідносин; 4) правовідносини, що виникають між суб'єктами рибництва та учасниками, що беруть участь у виробництві, збереженні, використанні, створенні, визначенні плеємної цінності плеємних (генетичних) ресурсів, торгівлі плеємними (генетичними) ресурсами та надають послуги, пов'язані з плеємною справою у рибництві (плеємний завод, плеємний репродуктор, селекційний центр); 5) правовідносини щодо встановлення права інтелектуальної власності на селекційне досягнення; 6) правовідносини між суб'єктами рибництва та органами державної влади з приводу реалізації державних програм у сфері рибництва.

4. У системі аграрного права України слід виділяти правовий інститут рибництва (аквакультури), який становлять норми різних галузей права, що врегульовують внутрішні та зовнішні аграрні відносини у сфері рибництва. Внутрішніми є відносини: засновництва і легалізації правового становища відповідних суб'єктів; членства та участі у правовому становищі виробників продукції рибництва; трудові й управлінські; використання земель водного фонду разом з водними об'єктами та гідробіонтами; формування майнової основи відповідних суб'єктів; племінної роботи у сфері рибництва з приводу її організації. Зовнішніми є відносини, що виникають у сфері: реалізації відповідної сільськогосподарської продукції; фінансово-кредитної та інноваційної діяльності; дорадчої діяльності; встановлення права інтелектуальної власності на селекційне досягнення, державної підтримки виробників продукції рибництва.

5. Суб'єктами правовідносин у сфері рибництва є: юридичні особи та фізичні особи – підприємці, що здійснюють сільськогосподарську діяльність зі штучного розведення, утримання та вирощування гідробіонтів у повністю або частково контрольованих умовах для одержання сільськогосподарської продукції та її реалізації, відтворення біоресурсів, ведення селекційно-племінної роботи, здійснення інтродукції, переселення, акліматизації й реакліматизації гідробіонтів та поповнення запасів водних біоресурсів, збереження їх різноманітності; а також спеціалісти ветеринарної медицини відповідних суб'єктів господарювання; власники племінних генетичних ресурсів (племінний завод, племінний репродуктор, селекційний центр); органи державної виконавчої влади та державні підприємства, що мають відповідні повноваження у сфері рибництва.

6. Критерії класифікації суб'єктів правовідносин у сфері рибництва: за способом здійснення рибництва (аквакультури) (суб'єкти випасної аквакультури, що використовують на правах оренди замкнуті природні водойми для рибогосподарських потреб та суб'єкти індустріальної аквакультури, що використовують частини рибогосподарських водних об'єктів); за видами водних об'єктів, що надаються для цілей аквакультури (рибогосподарські технологічні водойми, акваторії (водний простір) внутрішніх морських вод, територіального моря, виключної (морської) економічної зони України для цілей аквакультури); за колом прав та обов'язків (суб'єкти, що здійснюють рибництво як сільськогосподарську діяльність; суб'єкти, що реалізують селекційно-племінну роботу у рибництві; суб'єкти, що мають право на здійснення контролю за дотриманням законодавства у сфері рибництва).

7. До поняття «об'єкт правовідносин у сфері рибництва» входять: вода, водні об'єкти, водні біоресурси та селекційне досягнення у сфері рибництва. Виділено дві групи гідробіонтів, як об'єктів правовідносин у сфері рибництва: на які поширюється переважно екологічне та природоресурсне законодавство; що є об'єктами аграрних майнових правовідносин. Висновок ґрунтується на тому, що випасна аквакультура передбачає екстенсивну форму її здійснення, яка не потребує застосування засобів інтенсифікації до гідробіонтів (додаткових технологій виробництва, додаткових кормів тощо) та здійснюється

у рибогосподарських водних об'єктах (або їх частинах). Відтак, гідробіонти знаходяться у неповністю контрольованих людиною умовах і, відповідно, є підстави для застосування екологічного і природоресурсного законодавства. Що є об'єктами аграрних майнових правовідносин – для індустріальної та ставкової аквакультури, для якої є характерним застосування інтенсивної форми вирощування (годівля комбікормами, використання ущільнених посадок) та здійснення у рибогосподарських технологічних водоймах, умови у яких повністю контролюються людиною, що веде до перетворення гідробіонтів на майно.

8. До поняття «продукція аквакультури» необхідно відносити всі види гідробіонтів, що використовуються з метою розведення, утримання та вирощування в умовах аквакультури (об'єкти аквакультури), а також вироблену з них необроблену харчову продукцію у живому вигляді (риба, молюски, ракоподібні інші морські організми). Таким чином, до категорії «продукція переробки об'єктів аквакультури» слід віднести: «вироблена в результаті здійснення господарської діяльності харчова та нехарчова продукція аквакультури».

9. Удосконалення законодавства, що регулює відносини у сфері рибництва, доцільно здійснити за такими напрямками: а) у Законі України «Про аквакультуру» слід уточнити поняття аквакультури (рибництва), виклавши ч. 1 ст. 1 у такій редакції: «аквакультура (рибництво) – сільськогосподарська діяльність зі штучного розведення, утримання та вирощування гідробіонтів у повністю або частково контрольованих умовах для одержання сільськогосподарської продукції та її реалізації, відтворення біоресурсів, ведення селекційно-племінної роботи, інтродукції, переселення, акліматизації та реакліматизації гідробіонтів, поповнення запасів водних біоресурсів, збереження їх різноманітності»; б) доповнити ст. 1 Закону України «Про аквакультуру» такими визначеннями, як «внутрішні морські води та територіальне море», що запропоновано відповідним законопроектом «Про внутрішні води, територіальне море та прилеглу зону України»; в) пп. 7 п. 2.2. розділу II Порядку розроблення паспорта рибогосподарської технологічної водойми, затвердженого Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 16.12.2013 р. № 742, запропоновано викласти у такій редакції: «7) розділу «Обов'язкові заходи щодо підвищення рибогосподарського статусу та впровадження можливих форм використання водойми (заходи з меліорації (чіткий їх перелік та строки здійснення), організація любительського рибальства тощо)», в якому зазначаються заходи з меліорації, організація любительського рибальства тощо» г) ст. 1 Закону України «Про аквакультуру» доповнити двома поняттями: «первинна продукція аквакультури» та «продукція переробки об'єктів аквакультури» з урахуванням технологічних підходів до первинної обробки, транспортування риби, ДСТУ – 2284: 2010 «Жива риба», а також видів економічної діяльності (КВЕД–2010).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Шовкун Ю. В. Про правове становище рибницьких господарств за законодавством України / Ю. В. Шовкун // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право. – 2011. – Вип. 165. – Ч. 3. – С. 160–166.
2. Шовкун Ю. В. Проблеми правового регулювання та визначення аквакультури / Ю. В. Шовкун // Підприємництво, господарство і право. – 2015. – № 2. – С. 32–35.

Статті у науковому фаховому виданні України, включеному до міжнародних наукометричних баз даних:

3. Шовкун Ю. В. Генезис законодавства у сфері рибництва / Ю. В. Шовкун // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право. – 2014. – Вип. 197. – Ч. 3. – С. 80–89.
4. Шовкун Ю. В. До питання правового регулювання селекційно-племінної роботи як об'єкту правовідносин у сфері рибництва в Україні / Ю. В. Шовкун // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право. – 2015. – Вип. 218. – С. 90–98.

Стаття у науковому виданні іншої держави

5. Шовкун Ю. В. Правовая природа правоотношений в сфере рыбоводства в Украине / Ю. В. Шовкун // «*Legea si Viata*». – 2015. – № 10/3 (286). – С. 89–92.

Тези наукових доповідей:

6. Шовкун Ю. В. До питання правового регулювання діяльності рибницьких господарств в Україні / Ю. В. Шовкун // Актуальні проблеми правового регулювання аграрних, земельних, екологічних відносин і природокористування в Україні та країнах СНД: Міжнародна науково-практична конференція, м. Луцьк, 10–11 вересня 2010 року: тези доповіді. – Луцьк, 2010. – С. 113–116.
7. Шовкун Ю. В. До питання розмежування понять «рибальство» і «рибництво» / Ю. В. Шовкун // Десяті осінні юридичні читання: Міжнародна наукова конференція, м. Хмельницький, 18–19 листопада 2011 року: тези доповіді. – Хмельницький, 2011. – С. 325–326.
8. Шовкун Ю. В. Правове регулювання селекційної діяльності у галузі рибництва як об'єкта права інтелектуальної власності / Ю. В. Шовкун // Теорія і практика інтелектуальної власності // Правова охорона об'єктів інтелектуальної власності та забезпечення захисту майнових прав та інтересів суб'єктів інтелектуальної діяльності в аграрному секторі економіки: науково-практична конференція, м. Київ, 25 квітня 2012 року: матеріали конференції. – 2012. – Вип. 3 (65). – С. 72–76.
9. Шовкун Ю. В. До питання визначення рибного господарства за

законодавством України / Ю. В. Шовкун // Особливості формування законодавства України: філософсько-правові, історичні та прикладні аспекти: II Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Івано-Франківськ, 27 березня 2015 року: тези доповіді. – Івано-Франківськ, 2015. – С. 233–235.

10. Шовкун Ю. В. Окремі питання правового регулювання селекційно-племінної роботи у рибництві / Ю. В. Шовкун // Сучасні тенденції та перспективи розвитку аграрного, земельного і екологічного права: Всеукраїнська науково-практична конференція, присвячена 90-річчю від дня народження акад. В. З. Янчука, м. Київ, 22–23 травня 2015 року: тези доповіді. – К., 2015. – С. 196–199.

АНОТАЦІЯ

Шовкун Ю. В. Правове регулювання рибництва в Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 – земельне право; аграрне право, екологічне право; природоресурсне право. – Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, 2016.

Дисертаційне дослідження присвячено системному та комплексному аналізу поняття та особливостей правового регулювання рибництва в Україні, з метою формування цілісного уявлення про правовідносини у цій сфері та пошуку ефективних шляхів і механізмів здійснення рибництва.

Розкриваються та характеризуються історичні етапи розвитку законодавства, що регулює відносини у сфері рибництва, окремі елементи досліджуваних правовідносин. Розкрито правову природу правовідносин у сфері рибництва, наведено підстави, що сприяють формуванню логічної теоретичної конструкції, яка спрямована на підвищення ефективності реалізації цих відносин. Визначаються підстави для виділення окремого інституту аграрного права України.

Достатню увагу приділено правовим засадам використання окремих об'єктів правовідносин у сфері рибництва в аспекті забезпечення продовольчої безпеки України. Запропоновано правові способи підвищення рівня якості та безпечності продукції аквакультури (рибництва).

Ключові слова: риба, рибництво (аквакультура), рибне господарство, правовідносини у сфері рибництва, суб'єкти правовідносин у сфері рибництва, об'єкти правовідносин у сфері рибництва, продовольча безпека.

АННОТАЦИЯ

Шовкун Ю. В. Правовое регулирование рыбоводства в Украине. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.06 – земельное право; аграрное право, экологическое

право; природоресурсное право. – Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Киев, 2016.

Диссертационное исследование посвящено системному и комплексному анализу понятия и особенностей правового регулирования рыбоводства в Украине, с целью формирования целостного представления о правоотношениях в этой сфере и поиска эффективных путей и механизмов осуществления рыбоводства.

Сформирована категория «правоотношения в сфере рыбоводства» как система общественных отношений: правоотношения по осуществлению сельскохозяйственной деятельности по искусственному разведению, содержанию и выращиванию гидробионтов в полностью или частично контролируемых условиях для получения сельскохозяйственной продукции, ее реализации и ведения селекционной, племенной работы в этой области как разновидность аграрных правоотношений; правоотношения по воспроизводства биоресурсов (в том числе – по пополнению запасов водных биоресурсов), а также правоотношения по воспроизводству биоресурсов и интродукции, переселению, акклиматизации и реакклиматизации гидробионтов как виды экологических правоотношений; правоотношения, возникающие между субъектами рыбоводства и участниками, принимающими участие в производстве, хранении, использовании, создании, определении племенной ценности племенных (генетических) ресурсов, торговли племенными (генетическими) ресурсами, предоставляют услуги, связанные с племенным делом в рыбоводстве (племенной завод, племенной репродуктор, селекционный центр); правоотношения по установлению права интеллектуальной собственности на селекционное достижение; правоотношения между субъектами рыбоводства и органами государственной власти по поводу реализации государственных программ в сфере рыбоводства.

В системе аграрного права Украины следует выделять правовой институт рыбоводства (аквакультуры), который составляют нормы различных отраслей права, регулирующие внутренние и внешние аграрные отношения в сфере рыбоводства. Внутренними являются отношения: учредительства и легализации правового положения соответствующих субъектов; членства и участия в правовом положении производителей продукции рыбоводства; трудовые и управленческие; использования земель водного фонда вместе с водными объектами и гидробионтами; формирования имущественной основы соответствующих субъектов; племенной работы в сфере рыбоводства по поводу ее организации. Внешними являются отношения, возникающие в сфере: реализации соответствующей сельскохозяйственной продукции; финансово-кредитной и инновационной деятельности; совещательной деятельности; установление права интеллектуальной собственности на селекционное достижение, государственной поддержки производителей продукции рыбоводства.

Субъектами правоотношений в сфере рыбоводства определены: юридические лица и физические лица-предприниматели, осуществляющие сельскохозяйственную деятельность по искусственному разведению, содержанию и выращиванию гидробионтов в полностью или частично

контролируемых условиях для получения сельскохозяйственной продукции и ее реализации, воспроизводства биоресурсов, ведения селекционно-племенной работы, осуществления интродукции, переселения, акклиматизации и реакклиматизации гидробионтов, и пополнения запасов водных биоресурсов, сохранение их разнообразия; специалисты ветеринарной медицины соответствующих субъектов хозяйствования; владельцы племенных генетических ресурсов (племенной завод, племенной репродуктор, селекционный центр); органы государственной власти и государственные предприятия, имеющие соответствующие полномочия в сфере рыбоводства.

Введены критерии классификации субъектов правоотношений в сфере рыбоводства: по способу осуществления рыбоводства (аквакультуры) (субъекты выпасной аквакультуры, использующие на правах аренды замкнутые природные водоемы для рыбохозяйственных нужд и субъекты индустриальной аквакультуры, использующие части рыбохозяйственных водных объектов); по видам водных объектов, предоставляемых для целей аквакультуры (рыбохозяйственные технологические водоемы, акватории (водное пространство) внутренних морских вод, территориального моря, исключительной (морской) экономической зоны Украины для целей аквакультуры); по кругу прав и обязанностей (субъекты, осуществляющие рыбоводство как сельскохозяйственную деятельность; субъекты, реализующие селекционно-племенную работу в рыбоводстве; субъекты, имеющие право на осуществление контроля за соблюдением законодательства в сфере рыбоводства).

Достаточное внимание уделено правовым основам использования отдельных объектов правоотношений в сфере рыбоводства в аспекте обеспечения продовольственной безопасности Украины. Предложены правовые способы повышения уровня качества и безопасности продукции аквакультуры (рыбоводства).

В результате диссертационного исследования сформулированы теоретические выводы о направлениях и механизме эффективной реализации правоотношений в сфере рыбоводства, предложены изменения в законодательство Украины, направленные на совершенствование осуществления рыбоводства (аквакультуры).

Ключевые слова: рыба, рыбоводство (аквакультура), рыбное хозяйство, правоотношения в сфере рыбоводства, субъекты правоотношений в сфере рыбоводства, объекты правоотношений в сфере рыбоводства, продовольственная безопасность.

ANNOTATION

Shovkun Y. V. Legal regulation of pisciculture in Ukraine. – The manuscript.

The dissertation to obtain a scientific degree in Law in specialty 12.00.06 –land law; agrarian law, ecological law, natural – resource law – National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Kyiv, 2016.

The dissertation deals with the systematic and comprehensive analysis of the concept and peculiarities of legal regulation of pisciculture in Ukraine in order to form a holistic understanding of legal relationships in this sphere and to search for effective ways and mechanisms for implementation of pisciculture.

Historical stages of development of legislation regulating the relations in the sphere of pisciculture, individual elements of the studied legal relations have been characterized.

The legal nature of legal relations in the sphere of pisciculture have been considered. The reasons facilitating the formation of the logical theoretical constructions, aimed at improvement of the effectiveness of these relations have been presented. The formation grounds of separate institute of agrarian law of Ukraine have been determined.

Sufficient attention is paid to the legal principles of use of separate objects of legal relations of pisciculture in the aspect of ensuring food security of Ukraine. The legal ways of increase of level of product quality and safety in pisciculture pisciculture have been proposed.

Key words: fish; pisciculture (aquaculture); fish industry; legal relations in the pisciculture; subjects of legal relations in pisciculture; object of the legal relations in pisciculture; food security.